

ENFLASYON TEORİLERİ ÜZERİNE*

**Martin BRONFENBRENNER ve
Franklyn . HOLZMAN**

(Çeviren : Dr. Asım YÜCEL)

Bu yazıda enflasyon konusunda ortaya konulmuş belli başlı teorilerin incelemesi ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Birinci kısım enflasyonun değişik tanımlarına ayrılacak, ikinci kısımda talep enflasyonu, üçüncü kısımda masraf enflasyonu üzerinde durulacaktır. Dördüncü kısım enflasyon ve ekonomik istikrar, son beşinci kısım ise enflasyonun servet ve gelir dağılımı üzerindeki etkisinin araştırılmasına hasredilecektir.

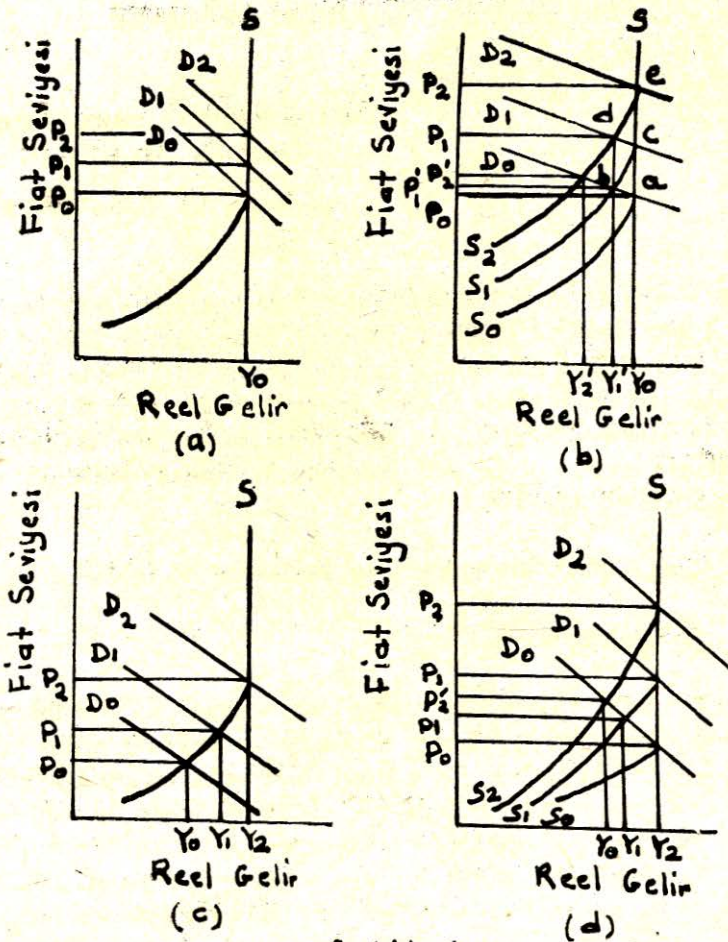
I. Enflasyonun Kaynakları ve Enflasyon Tanımları.

A. Enflasyon Kaynakları.

Enflasyonun kaynakları araştırılırken üzerinde durulması gerekli önemli noktalar şunlardır. Enflasyonun kaynağı acaba mal ve hizmet, üretim faktörleri ve, para ve sermaye piyasalarının talep yönünde mi, yoksa arz yönünde mi, veya hem talep ve hem de arz yönünde mi ortaya çıkmaktadır? Konu kısa ve uzun dönem yönünden veya ekonomilerin gelişmiş veya azgelişmiş olmaları yönünden ele alındığında verilecek cevap farklı mı olacaktır? Acaba enflasyon «Tırmanan Enflasyon», «Hızlı Enflasyon» veya «Aşırı Enflasyon» olduğunda enflasyonun kaynağı tamamiyle farklı mı olacaktır?

(*) The American Economic Association and the Royal Economic Society, Surveys of Economic Theory : Money, Interest, and Welfare. London : 1972, Macmillan St. Martin's Press. Vol. I p. 46-100. (Kısaltılarak ve sadeleştirilerek çevrilmiştir.)

Aşağıdaki diyagramlarda kapalı bir ekonomide ekonominin içinde bulunduğu çeşitli şartlar altında ortaya çıkan enflasyonist gelişmeler izah edilmektedir.

Şekil 1

Diyagramlarda arz eğrileri yukarı doğru eğimli ve tam istihdama karşıt olan gelir seviyesinde yatay eksene dik bir doğru şeklindedirler. Taleple arz birbirinden bağımsız olarak düşünüldüğü gibi şekil 1 - b ve 1 - d de görüldüğü gibi birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri de göz önünde tutulmaktadır. Şekillerde arz eğri-

sinin yukarı doğru kayması nominal kâr marjı ve nominal ücret yükselişlerinin bir neticesidir.

Enflasyonun tamamıyla talep fazlasının bir neticesi olduğunu ileri süren iktisatçılara göre, Y_0 gelir seviyesinden sonra toplam arz eğrisinin yatay eksene dik bir doğru halinde uzanması gerekmektedir. Buna göre şekil 1 - a da görüldüğü gibi toplam talep seviyesinin D_0 'ı aşması halinde fiyatlar yükselmeye başlayacaktır.

Enflasyonu tamamıyla maliyet artışlarına bağlayan iktisatçılara göre, oligopolist firmaların, sendikaların ve diğer baskı gruplarının yer aldığı bir ekonomide toplam talep ne olursa olsun toplam arz şekil 1 - b de görüldüğü gibi S_0 dan S_1 ve S_2 ye doğru bir kayma gösterecektir. Buna göre tam istihdam gelir seviyesi gittikçe daha yüksek fiyat seviyelerinde devam ettirilebilecektir. Diğer bir ifade ile, fiyat istikrarı ancak işsizlik seviyesinin artışı bahasına temin edilebilir. Eğer hükümet tam istihdam politikası takibediyorsa geçici denge noktaları şekil 1 - b de görüldüğü gibi a, b, c, d, ve e noktaları olacaktır.

Diğer taraftan, sentezci bir görüş olan karma enflasyon fikrini savunan iktisatçılara göre toplam arz eğrisinin tam istihdam gelir seviyesinde fiyat yönünden gayri elastik olduğu kabul edilmez. Bu hususta ileri sürülen sebeplerden biri fertlerin «parasal aldanım»ın tesiri altında kalmış olduklarıdır.

Şekil 1 - c de, (Y_0, P_0) , (Y_1, P_1) ve (Y_2, P_2) gayri iradi işsizliğin bulunmadığı tam istihdam seviyelerini temsil etmektedirler. (Y_0, P_0) düşük tam istihdamı, ve (Y_2, P_2) de yüksek tam istihdamı temsil etmektedir. (Y_0, P_0) durumunda önemli ölçüde iradi işsizlik vardır. (Y_2, P_2) ile (Y_0, P_0) arasındaki saha yarı enflasyonist bir bölgeyi temsil eder. (Y_2, P_2) den itibaren talep enflasyonu başlar. Eğer ekonomi (Y_0, P_0) de ise enflasyon ekonomik büyümeyi teşvik edecektir.

Şekil 1 - d de ise diğer bir karma enflasyon durumu ifade edilmektedir. Arz ve talepteki karşılıklı kaymalar neticesi istihdam seviyesi düşerken fiyatlar da yükselmektedir. Bu durumda fiyat istikrarını temin için şekil 1 - b deki duruma nisbetle daha fazla işsizliğe katlanmak gerekecektir.

B. Enflasyon Tanımları.

Enflasyonu kısa ve basit olarak, fiyat seviyesindeki bir yükselme olarak tarif edebiliriz. Fakat böyle bir tanımlama bir çok soruları da beraberinde getirmektedir.

1. Enflasyon için hangi fiyat indeksi esas alınacaktır?
 - a) Zımmî Milli Gelir Deflatörü mü?
 - b) Toptan Eşya Fiyat İndeksi mi? veya
 - c) Geçim İndeksi mi?
2. Yeni mallar, kalite değişimleri, tüketici alışkanlıklarındaki değişimler ve fiyat indekslerinde yer almayan diğer faktörler ne ölçüde göz önünde tutulacaktır?
3. Fiyat kontrollerinin varlığı halinde, resmi fiyatlar kadar karaborsa fiyatları da göz önünde tutulacak mıdır?
4. Fiyatlar vergi ve sübvansiyonlardan ayrı olarak mı ele alınacaktır?
5. Harp veya diğer bir felaket sebebiyle toplam arzda önemli bir düşme olduğu zaman talep artışı olmasa bile fiyatlar artacaktır. Böyle bir fiyat artışı enflasyon mu kabul edilecektir?
6. Fiyat artışı ile birlikte reel hasıla ve istihdam seviyesinin de artması halinde fiyat artışları enflasyon olarak kabul edilecek midir?
7. Fiyat değişimlerinin daha evvelden kestirilebilmesi veya hatalı olarak kestirilmesi enflasyon yönünden bir farklılık yaratacak mıdır?
8. Fiyat değişimlerinin devamlı veya geçici olması önemli bir farklılık yaratacak mıdır?

Bu sorulara verilecek cevaplar enflasyonun yararlı veya sakıncalı olduğu kamısına bağlı olarak değişik olacaktır.

Enflasyonu diğer bir şekilde, çok az mal karşısında çok fazla paranın piyasada yer aldığı yaygın bir talep fazlası hâli olarak tanımlayabiliriz.

Enflasyonun diğer bir tanımı, toplam veya fert başına para arzı veya nominal gelir artışıdır.

Başka bir tarife göre enflasyon aşağıdaki kayıtlar altında fiyat seviyesindeki bir yükselmedir.

1. Fiyat artışları tam olarak kestirilemez.
2. Fiyat artışları devamlıdır.

3. Fiat artışları istihdam seviyesi veya reel hasılayı artırmaz.
4. Fiat artışları makul bir seviyenin üstündedir.
5. Fiat seviyesindeki artışların sebebi para miktarındaki artışlardır.
6. Fiat artışları vergi ve sübvansiyonlar dışındaki artışlardır.
7. Fiat artışları geriye dönüşlü değildir.

Enflasyonun bir diğer tanımı ise, fiziki olarak elde edilmesi mümkün olmayan bir toplam reel geliri, toplam reel harcamayı veya toplam hasılayı devam ettirme çabalarının doğurduğu bir oluşumdur.

II. Talep Enflasyonu.

A. Savaş Öncesi Devre

1. Paranın Miktar Teorisi v Enflasyon.

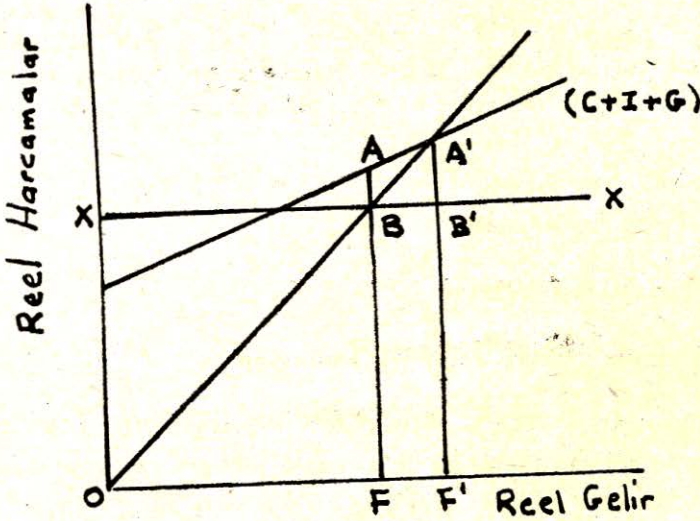
Paranın Miktar Teorisi, kısa dönemde paranın tedavül süratinin ve ekonomideki muamelat hacminin sabit olduğu varsayımından hareket ederek para miktarındaki artışların aynı ölçüde fiatlar genel seviyesini etkilediğini ifade eder. Para miktarını M, Paranın tedavül süratini V, muamelat hacmini T ve fiat seviyesini de P ile ifade edecek olursak para miktarı ile fiatlar arasındaki ilişkiyi aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz.

$$\overline{MV} = \overline{PT} \quad \frac{AM}{M} = \frac{AF}{F}$$

2. Gelir ve Harcama Teorisi ve Enflasyon : Keynezyen Enflasyon Teorisi.

Gelir ve harcamalar arasındaki ilişki ve buna bağlı olarak fiatlardaki artış aşağıdaki şekil yardımı ile izah edilmektedir.

Şekil 2 de $OX = Y_f$ tam istihdam şartları altındaki toplam üretim kapasitesini temsil etmektedir. Eğer Y_f gelir seviyesinde arzu edilen harcama seviyesi OX kapasite hacmini aşarsa AB miktarınca bir enflasyonist açık hasil olacaktır. Ortaya çıkan enflasyonist açık derecesi $\frac{AB}{OY_f}$ oranının büyüklüğüne bağlı olarak fiyat artışlarına yol açacaktır.

Şekil 2

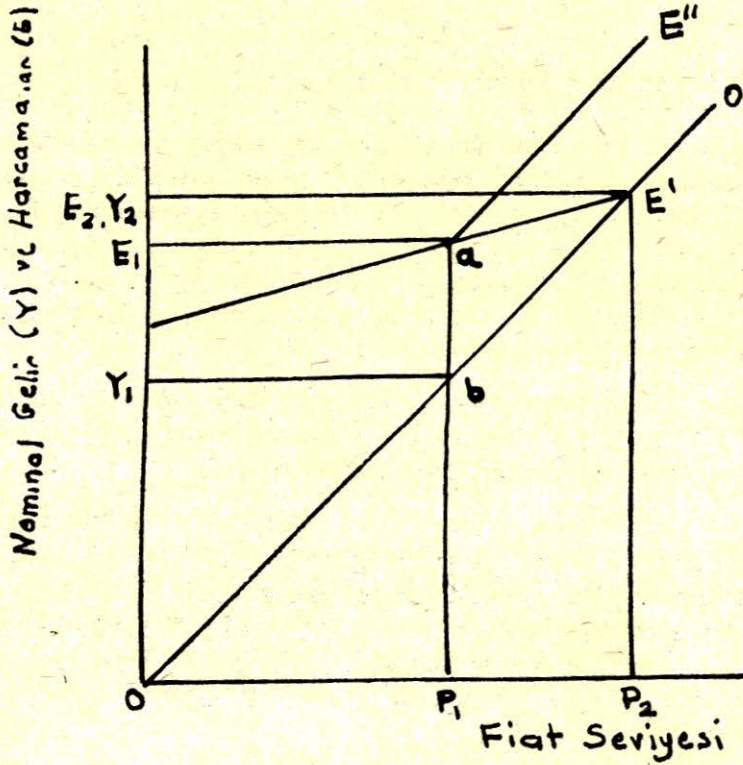
B. Savaş Sonu Gelişmeleri

1. Gelir - Harcama Teorisi Yönünde Gelişmeler.

Keynezyen teorinin dinamik bir teori haline getirilişi ile ilgili çalışmalarda diferansiyel denklemler kullanılarak enflasyonist oluşumun hızı ve devamlılığını tayin eden faktörler analiz edilmektedir. İncelemelerde cevaplandırılmak istenen soru, enflasyonist oluşumun belli bir müddet sonra ortadan kalkıp kalkmayacağı ve enflasyonun devamı halinde finansal sistemin artık çalışmaz hâle gelip gelmeyeceğidir.

Enflasyonun Keynezyen yaklaşımı üzerindeki çalışmalar daha çok tam istihdam şartları altındaki harcama seviyesini esas almışlardır. Cevap aranması gereken soru, arzu edilen harcama seviyesi ile

tam istihdama karşıt olan sabit reel hasıla arasındaki açıklığın «Reel Balans Tesiri», «Parasal Aldanım», «Artan Oranlı Vergiler», ve «Zaman Gecikmeleri» gibi etkenlerle azaltılıp azaltılmayacağı, veya bahis konusu etkenlerin bu açıklığı daha da şiddetlendirip şiddetlendirmeyeceğidir. Çünkü ekonomik istikrar ancak, yükselen fiatların bazı grupların reel taleplerini kısabilmesi hâlinde temin edilebilir.

Şekil 3

Enflasyonist açıklığın ortadan kalkıp kalkmayacağı ve buna bağlı olarak fiatların bir istikrara kavuşup kavuşmayacağı şekil 3 te ifade edilmektedir. Şekil sabit olan tam istihdam reel geliri ile fiat seviyesi arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Farzedelimki reel harcamalar reel gelirin ve fiat seviyesinin bir fonksiyonudur ve fiat seviyesindeki artış ta enflasyonist açığın bir fonksiyonudur. E_1 , P_1 de enflasyonist açık ab seviyesindedir. Eğer yükselen fiatlar yukarıda adı geçen etkenler sebebiyle reel harcamaları kısarsa reel harcamalar eğrisi aE' yolunu takibedecektir. Eğer yükselen fiatlar reel harcamaları hiç etkilemiyorsa reel harcama eğrisi aE'' yolunu takibedecektir. Birinci hâlde enflasyonist açık E' de ortadan kalkacak ve fiatlar P_2 de karar kılacaktır. İkinci durumda ise fiat artışları devam edecektir.

2. B. Hansen'in Enflasyon Teorisi.

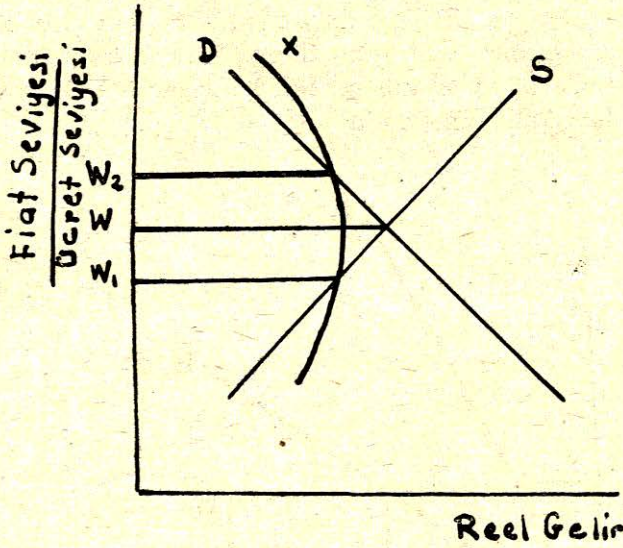
Keynezyen enflasyon teorisi daha çok mallar piyasasındaki talep fazlasını esas alıyordu. Hansen ise üretim faktörleri piyasasını mal ve hizmetler piyasasından ayırarak talep fazlasını her iki piyasa yönünden ele almış ve enflasyonu izâh etmeye çalışmıştır. Hansen'in teorisi, «Baskı Altında Enflasyon», «Yapısal Enflasyon» ve «Düşük İstihdam Enflasyonu» gibi çeşitli enflasyon tiplerini izâh etmekte de yararlı olmaktadır.

Hansen'in görüşüne göre, üretim faktörleri piyasasındaki talep fazlası (ki daha çok emekle ilgilidir) mal ve hizmetler piyasasındaki talep fazlasından ayrı olarak ele alınmalıdır.

Hansen'in enflasyon teorisi şekil 4 yardımı ile izâh edilebilir. Şekilde P fiat seviyesini, W_m nominal ücreti, S teorik olarak mal arzı eğrisini, D toplam talebi ve X te büyük ölçüde emek arzına dayanan gerçek mal arzı eğrisini temsil etmektedir. X eğrisinin sol yukarıdan sağ aşağı ve geriye doğru bir kıvrılma yapması reel ücretlerin yüksek seviyelerinde emek arzının azaldığını ifade etmektedir.

Şekil 4 te yatay olarak (D - X) mal piyasasında talep fazlasını ve (S - X) ise üretim faktörleri piyasasında talep fazlasını temsil etmektedir. Reel ücretlerin $1/W_1$ ile $1/W_2$ arasında olduğu durumlarda her iki piyasada talep fazlası pozitifdir. Reel ücretin $1/W_1$ in üstündeki seviyelerde (dik ekseninde W_1 ile 0 arasında) mal talep fazlası pozitif fakat üretim faktörleri talep fazlası negatifken, reel ücretin $1/W_2$ nin altındaki seviyelerde (diyagramda dik ekseninde W_2 nin

üstünde) mal talep fazlası néгатıf fakat üretim faktörleri talep fazlası pozitiftir.

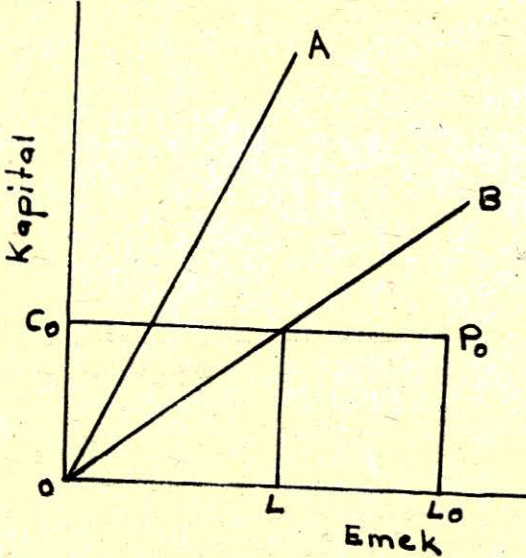
Şekil 4

Buna göre, teorik olarak fiyat ve ücret enflasyonu hadleri aşağıdaki «Samuelson Denklemi» ile ifade edilebilir.

$$dP/dt = f_p (D - X) \text{ ve } dW/dt = f_w (S - X)$$

Örneğin: reel ücretin $1/W_1$ in biraz altında (şekilde W_1 in biraz üstünde) olması halinde mal talep fazlası faktör talep fazlasına kıyasla daha fazla olacağı için reel ücret seviyesi $1/W$ seviyesine doğru düşecektir. Çünkü fiatlardaki yükselme ücretlere nisbetle daha hızlı olacaktır. Reel ücretlerin $1/W_2$ seviyesinde olması hâlinde ise nominal ücretlerdeki artış fiatlardaki artışa kıyasla daha fazla olduğundan reel ücretler $1/W$ ye doğru bir artış kaydedecektir. Reel ücretler $1/W_1$ ile $1/W_2$ arasında değişecektir. Enflasyon, ister açık ister baskı altında olsun, D eğrisinin sola veya X eğrisinin sağa doğru kaymasına kadar devam eder.

Yapısal enflasyona gelince, burada problem üretim faktörlerinin uygun bir oranda mevcut olmamasıdır. Örneğin: şekil 5 te görüldüğü gibi L_0 ve C_0 bir ekonomide emek ve kapital mevcudunu ifade etmektedir. OA ve OB doğruları da üretim faktörleri arasındaki ikame imkânlarının sınırlarını (Ridge Lines) teşkil etmektedir. Diğer bir ifade ile eş üretim eğrilerinin ancak OA-OB aralığında kalan kısımları kullanılmaktadır.

Şekil 5

Buna göre, örnek olarak aldığımız ülkede C_0 kapital miktarı ile ancak L emek miktarı kullanılabilmekte ve $(L_0 - L)$ kadar emek istihdam edilememektedir. Bu noktada üretim maksimum seviyeye ulaşmış bulunmakta ve toplam talepte şu veya bu şekilde hasıl olacak artışlar işsizlik hacmini düşürmüyecek fakat daha çok mal ve faktör fiyatlarını yükseltecektir.

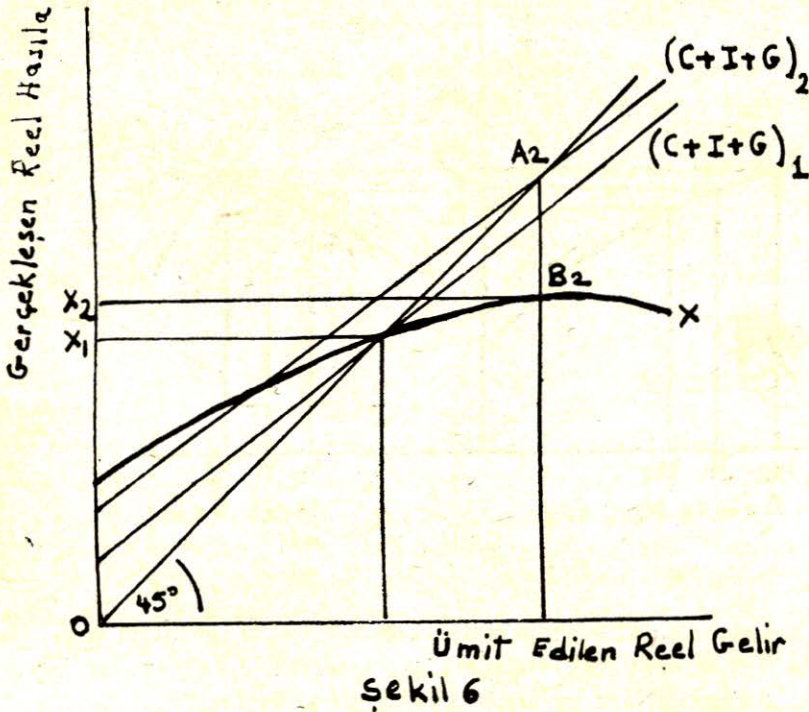
3. Fiyat Artışları ve Yukarı Doğru Yükselen Arz Eğrisi.

Arz eğrisi şekil 2 de olduğu gibi yatay eksene paralel bir doğru şeklinde nitelendirilmemektedir. Şekil 6 da görüldüğü gibi arz eğrisi, önce yükselen ve belli bir noktada maksimum seviyeye ulaş-

Enflasyon Teorileri Üzerine

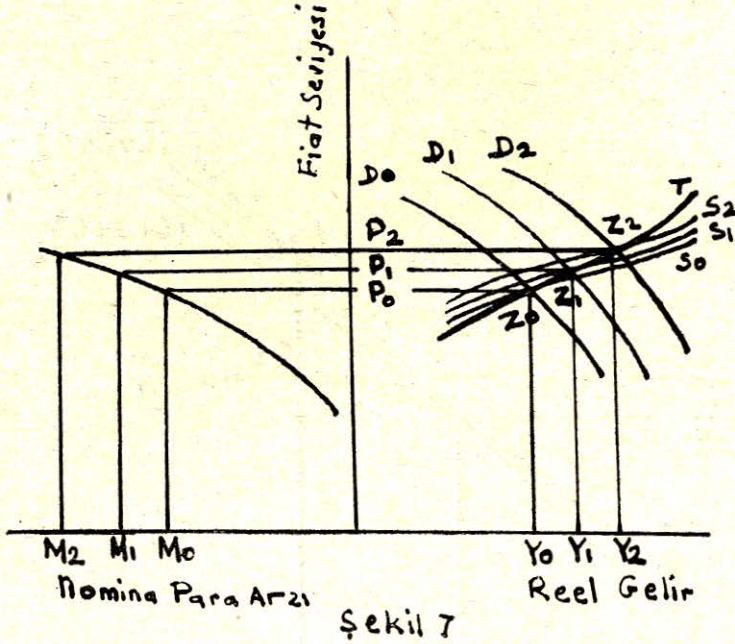
tıktan sonra azalan bir seyir takibeden üretim eğrisine paralel bir eğilim gösterir.

Şekilde görüldüğü gibi, eğer toplam reel harcamalar $(C+I+G)_1$ ise bir enflasyonist açık bulunmayacağından enflasyonist baskı da bahis konusu olmayacaktır. Fakat toplam talep $(C+I+G)_2$ e herhangi bir sebeple yükseldiği zaman, $A_2 B_2/k$ ölçüsünde bir enflasyonist açık ortaya çıkacaktır. (Burada k çoğaltan katsayısını ifade etmektedir.)

Genişleyici para ve maliye politikası (devlet yatırımlarının bütçe açığı ile finanse edilmesi), müteşebbislerin gelecek devrelerde üretimin kârlı olacağına dair iyimser tahminleri, sendikaların ücretleri prodüktivite artışlarının üzerinde bir seviyede tesbit ettirmeleri gibi sebeplerle, artan harcama seviyesine bağlı olarak fiyatlar artarken üretim seviyesi de belli bir ölçüde artacaktır.

Latin Amerika'nın bir çok ülkelerinde bu bakımdan enflasyonun kalkınmayı teşvik edici bir rol oynadığı ileri sürülür. Çünkü, enflasyon reel faiz haddini düşürerek özel yatırımları teşvik edecek, böylelikle enflasyonist olmayan tedbirlerle elde edilebilecek hasıla artışına kıyasla enflasyonist yolla elde edilecek hasıla artışı daha yüksek olacaktır. Enflasyonist bir para politikasının milli hasılayı artırması şekil 7 de ifade edilmektedir.

Sol taraftaki diyagram para razındaki artışı, ve buna bağlı olarak ta fiyat seviyesindeki artışları, sağ taraftaki diyagram ise fiyat artışları karşısında arz ve talep eğrilerindeki kaymaları ifade etmektedir. Fiyat yükselmelerine bağlı olarak nominal gelirin de artmış olması talep eğrilerinin yukarı doğru kaymasına yol açar. Taleple arz arasındaki karşılıklı ilişki sebebiyle arz eğrileri de yukarı doğru kayarlar.

Arz eğrilerinin S_0 dan S_1 ve S_2 ye doğru kayması artan masraflar, bilhassa artan nominal ücretler sebebidir.

Talep eğrisinin D_0 dan D_1 ve D_2 ye doğru kayması ise nominal gelir seviyesindeki artışın bir neticesidir.

Z_0 , Z_1 ve Z_2 noktalarından geçen TT eğrisi toplam hasıla ve istihdam seviyesinin fiat seviyesi ile aynı yönde değiştiğini ifade eder. TT eğrisinin sol aşağıdan sağ yukarı doğru yükselen bir seyir takib-etmesi para arzında yapılacak kısıtlamaların reel hasılasının artışı azaltıcı bir etkide bulunacağını ifade eder.

Diyagramın sol tarafı, aynı zamanda, paranın Miktar Teorisinin yumuşatılmış bir şeklini vermektedir. Burada para miktarındaki artışlar hasılayı da artırdığı için fiat seviyesindeki yükselmeler daha düşük bir oranda olmaktadır. Diğer bir ifade ile, $\Delta M/M = \Delta F/F + \Delta Y/Y$.

Bununla beraber, fiat yükselişleriyle sağlanan reel hasıla artışları ekonominin gerçekten ihtiyaç duyduğu malların üretimi şeklindeki değil de tamamiyle lüks mallar için yapılan bir üretim artışı ise, enflasyon uzun vadede ekonomik kalkınmaya yararlı değil zararlı olacaktır.

Yapısal enflasyonun diğer bir şekli, genel bir talep artışı olmasına rağmen, fiat ve ücretlerin aşağı doğru esnek olmadığı durumlarda, talebin bir sektörden diğer bir sektöre veya bazı mal ve hizmetlerden diğer mal ve hizmetlere doğru kaymasının fiat artışlarına yol açmasıdır. Talebin kendisine doğru kaydığı sektörlerde fiat ve ücretler yükselirken talebin kendisinden kaydığı sektörlerde ücret ve fiatlar bir düşme göstermemektedir. Bu tip bir enflasyon talep kaymasının doğurduğu bir enflasyon olup aynı zamanda karma enflasyonun da diğer bir örneğini teşkil etmektedir.

Talep kayması enflasyonuna karşı para ve maliye politikası ile mücadele edilemez. Hatta, istihdam seviyesinin düşmesini önlemek için kısıtlayıcı değil, aksine genişleyici bir para ve maliye politikası takibetmek gerekir.

III. Maliyet Enflasyonu.

Maliyet enflasyonu üzerindeki fikirlerin tarihçesi bir hayli eskidir, fakat 1950 lerdeki gelişmeler iktisatçıların bu konu üzerinde tekrar durmalarını gerektirmiştir. «Yeni Enflasyon» başlığı altında, talep enflasyonu görüşlerine karşı bir reaksiyon şeklinde ortaya çıkmıştır.

Toplum içindeki baskı grupları ve halkın işsizlik konusundaki hassasiyeti, ücret ve fiyat artışlarına paralel olarak genişliyen bir para ve maliye politikasının takibini adetâ zorunlu kılmıştır. Bu iki önemli değişmenin bir neticesi olarak II. ünyaD Savaşından bu yana fiyatlar genel seviyesi ağır da olsa devamlı olarak yükselen bir seyir takibetmiştir.

Maliyet enflasyonunun makro karakterini incelemeden önce, ücret ve kâr artışının doğurduğu fiyat artışının mikro şartları üzerinde biraz durmak faydalı olacaktır.

A. Maliyet Enflasyonunun Mikro Analizi.

1. Emek Talebi.

Emek talebinin gayri elâstik olması halinde kâr seviyesinde veya istihdam hacminde katlanılmaz bir düşmeye yer vermeden ücretleri önemli ölçüde artırmak mümkündür. Aşağıdaki durumlarda emek talabi gayri elâstiktir.

- a) Emegın malın üretiminde önemli bir rol oynaması, diğer bir deyişle, emek ile diğer üretim faktörleri arasında ikame elâstikiyetinin düşük olması,
- b) Bahis konusu mala karşı talebin gayri elâstik olması,
- c) Toplam üretim masrafları içinde ücretlerin nisbi olarak küçük bir yer işgal etmesi, ve
- d) Emekle birlikte kullanılan diğer üretim faktörlerinin arzının gayri elâstik olması.

Her ne kadar yukarıdaki hususlar mikro açıdan büyük ölçüde geçerli ise de ekonominin bütünü gözönünde tutulunca durum değişir. Küçük bir grup emeğe karşı talep gayri elâstik olabilir, ama büyük bir emek grubu veya mal grubuna karşı talep gayri elâstik olamaz. Ancak işçi sendikalarının varlığı veya piyasanın monopolist veya oligopolist oluşu halinde mal ve üretim faktörleri talebi gayri elâstik bir özellik arzedebilir. Özellikle oligopolist piyasalarda kâr haddi yüksek olacağından sendikaların yüksek ücret taleplerine pek karşı koyamazlar.

2. Emek Arzı.

Sendikaların ücret tekliflerine esas teşkil eden faktörler şunlardır :

- a) Geçinme indeksi,
- b) Teşebbüsün kârlılık durumu, ve
- c) Benzeri veya yakın üretim dallarındaki ücret seviyesi

Bunlardan daha çok sonuncu faktör maliyet artışından doğan bir fiat artışına yol açabilir. Birinci ve ikinci faktörlerin fiat yükselişine yol açma ihtimalleri daha zayıftır, çünkü geçim indeksinin yükselişi tabii olarak toplam emek talebini de artıracaktır. Diğer taraftan eğer teşebbüsün artan kârlılığı daha çok prodüktivite artışına dayanıyorsa ücret artışları kârdan ödenebilecek ve fiatlarda bir artışa yol açmayacaktır. Halbuki sonuncu faktör dolayısıyla ücret artışı; talep fazlası, prodüktivite artışı veya aşırı kârlılık durumundan doğmamakta fakat benzer veya yakın üretim dallarında ücretlerin daha yüksek oluşundan ve işçiler tarafından bu farklılığın ortadan kaldırılması teşebbüsünden doğmaktadır.

Belli bir talep seviyesinde, ücretlerin yükseltilmesi için ortaya çıkan baskı çeşitli faktörlere bağlıdır. Bunlar arasında, sendikacılık hareketlerindeki gelişme, sendikaların militan olup olmamaları ve hükümetin istikrar politikasına sempati gösterip göstermemeleri, istihdam seviyesinin yüksek olup olmadığı veya hükümetin yüksek istihdam politikası takip edip etmediği, ve sendikaların bahis konusu üretim dalındaki emek arzını kontrol edip etmediği gibi hususlar önemlidir.

3. Mark-up Fiat Tesbiti.

Mark-up fiat tesbiti, kâr hariç malın maliyeti üzerine belli bir yüzde ilâve edilerek satış fiyatının tesbitidir. Mark-up fiatlama, kararlı veya mutedil bir şekilde yükselen talep şartları altında maliyet artışlarının enflasyonist potansiyelinin açığa çıkmasını kolaylaştırır, ve düşük istihdam seviyelerinde veya talebin azalmakta olduğu devrelerde fiatların donmasına yol açar. Bununla beraber, talebin çok hızlı yükselmekte olduğu devrelerde enflasyonist gelişmeyi yavaşlatıcı bir rol oynar.

Talebin kararlı olduğu bir durumu ele alalım. Ücret yükselişlerinin oligopolist teşebbüslerde ortaya çıkması halinde maliyet artışı genellikle fiyat artışına yol açacaktır. Çünkü kısa dönem kârını maksimize etmeyi amaç edinen bir oligopolist firma istihdam seviyesini ve üretim hacmini kısıcaktır. Mark-up fiatlama yapılsaydı yine aynı netice hasıl olacaktır. Mark-up fiatlamada, maliyet enflasyonu kendini daha çok veya daha kolay ortaya çıkarır, çünkü fiyat artışı doğrudan ücret yükselişine bağlanacak, fiyatların talebe karşı esnek olmıyışı halinde kâr haddi aynen muhafaza edilebilecek, ve ücret artışları talebi karşısında işletme fazla güçlük çıkarmayacaktır.

Aynı izâh şekli talep düşmesi hâli için de kullanılabilir. Bu şartlar altında ücretler minimum seviyede donacağından fiyat seviyesinde de bir düşme olmayacaktır.

Hızla yükselen talep şartları altında (ki bu şartlar altında maliyet enflasyonundan çok talep enflasyonu daha önemlidir) talepteki artış nisbeti masraf artış nisbetinden daha yüksek olduğundan mark-up fiatlama neticesi elde edilen fiyat artışları mark-up fiatlamasının uygulanmaması halinde hasıl olacak fiyat artışlarından daha düşük bir oranda olacaktır.

4. Kâr Haddindeki Yükselme ve Fiyat Artışları.

Fiyatların mark-up yolu ile tesbiti halinde, kâr artışının neticesi olan enflasyon mark-up oranının yükseltilmesiyle ortaya çıkar. Fakat kâr artışının tahrik ettiği enflasyon ücret artışının sebep olduğu enflasyona kıyasla fazla önemli değildir. Diğer taraftan mark-up oranındaki yükselme fiyat seviyesini ancak bir defaya mahsus olarak artırır, halbuki ücretlerdeki artışlar devamlı olacağı için fiyat artışları da devamlı olacaktır, çünkü :

a) Bir işletmenin kârını artıran sadece ünite başına satış fiyatı değil aynı zamanda toplam satış miktarıdır da. Satış miktarı, satış fiyatı arttığı zaman azalan bir seyir takibeder. Bu sebeple, işletme satış fiyatını fazla yükseltmekle kârını bir noktadan sonra artık artıramayacaktır. Diğer taraftan, reel ücretler; parasal ücretler, fiyat seviyesi ve istihdam hacmine bağlı olarak değişir. İşçileri doğrudan ilgilendiren parasal ücretler olduğu için işçiler nominal ücretlerin yükseltilmesi için uğraşacaklar ve yükselen ücretleri dolayısıyla ça-

İştıkları firmanın mallarındaki fiyat artışı ile ilgilenmeyeceklerdir, çünkü işçilerin harcamalarında, çalıştıkları firmanın malı ya hiç yer almamakta veya çok az önemli bir yer işgal etmekte olacaktır. İstihdam seviyesinin artışı (ve buna bağlı olarak emeğin marjinal produktivitesinin ve reel ücret seviyesinin düşmesi) işçileri tek tek veya grup olarak fazla ilgilendirmez.

b) Ücret - ücret spiraliye kıyasla kâr - kâr spirali daha az olağandır. Üstelik kârlarını artırmada birbirleriyle yarışa giren firmalar, bunu fiyat artışlarıyla değil daha çok reklam masraflarını artırarak toplam satışlarını yükseltmek yolu ile yaparlar.

c) Kâr artışının ünite başına payı oldukça düşük olacağı için ücret yükselişlerine kıyasla daha düşük bir enflasyonist tazyik ortaya çıkaracaktır.

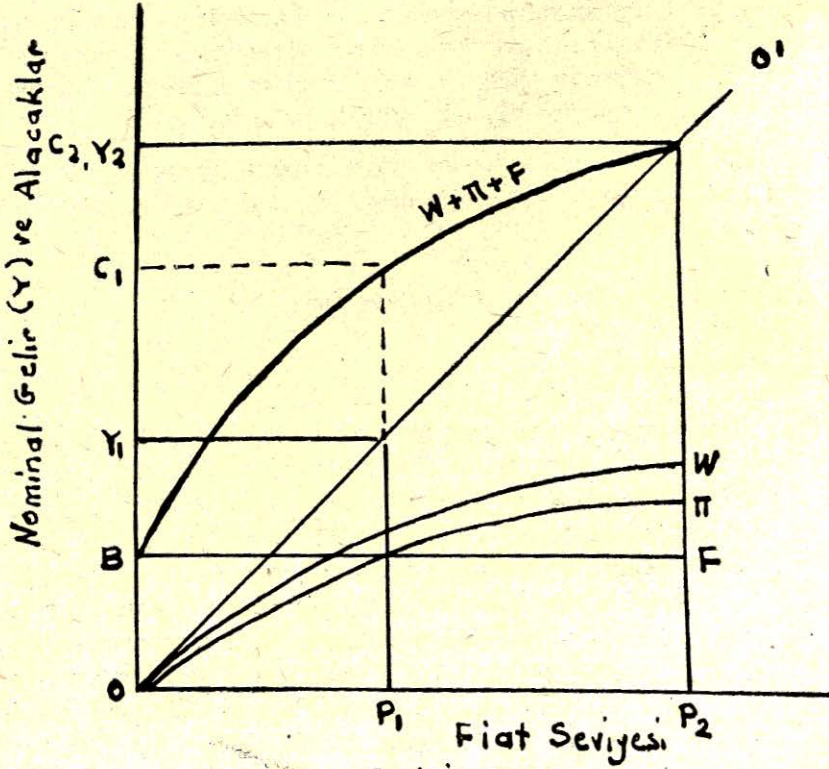
B. Maliyet Enflasyonunun Makro Analizi.

1. Ana Model

Masraf enflasyonu daha genel bir çerçeve içinde «Gelir Enflasyonu» olarak ifade edilebilir. Buna göre gelir enflasyonunun esası (talep enflasyonunun tamamiyle tersi bir şekilde) tam istihdam şartları altında ekonomideki çeşitli gelir gruplarının reel gelirlerini parasal gelirlerini artırarak yükseltmek veya aynen muhafaza etmek çabaları teşkil eder. Bu mücadele, nominal gelirlerini devamlı bir şekilde artırabilme olanaklarına sahip olmayan bazı grupların (ödünç para verenler, emekliler, ve benzeri gruplar) reel gelirleri yeterince düşünceye kadar devam eder. Burada «Parasal Aldanım», yeniden gelir dağılımı, ve istihdam seviyesindeki düşme (toplam reel gelir azalmakla beraber ünite başına reel gelir azalan verimler kanunu dolayısıyla artar) toplam reel gelirle toplam reel harcamalar arasındaki dengesizliği gideren önemli faktörlerdir. Bu ameliye şekil 8 ile izâh edilebilir.

Şekilde yatay eksen fiyatlar genel seviyesini, dikey eksen nominal geliri temsil etmektedir. OO' doğrusu üzerindeki her nokta aynı reel gelir seviyesini temsil etmektedir. OB borç verenlerin sabit nominal alacaklarını, F kira ve uzun dönem faiz gelirlerini, W ücretleri ve π de toplam gayri safi kâr miktarını göstermektedir.

Buna göre $W + \pi + F$ toplam gelir ödemelerini vermektedir. Y_1P_1 gelir - fiyat seviyesinde toplam harcanabilir gelir seviyesi (C), reel gelir seviyesinden daha yüksektir. Böyle bir durum fiatların yükselmesine yol açacaktır. Fakat birbirleriyle yarış halinde olan ve birbirleriyle çatışan harcama talepleri nihayet Y_2P_2 gelir - fiyat se-

Şekil 8

viyesinde tatmine ulaşacaklardır. Fakat, eğer BO' eğrisi OO' doğru-
suna doğru yaklaşmasa idi fiatlar devamlı olarak yükselecekti.

Ackley'in mark-up enflasyonunda, firmalar fiat artışlarını işgü-
cü ve materyel masrafları üzerine konulmuş bir yüzde artışı şeklin-
de yapmaktadırlar. Emek sahipleri ise parasal ücretlerini hayat pa-
hahlığı artışının biraz daha üzerinde bir nisbette artırmaya çalış-

maktadırlar. Ackley'e göre mark-up yolu ile fiyat artışı ameliyesi daha çok firmalararası alışveriş işlemlerinde kendini gösterir.

Ackley'in enflasyon modeli kısaca şöyle özetlenebilir.

- a) Fiyatların teşekkülü iş çevrelerinin uygulamalarına bağlıdır.
- b) Kısa dönemde, fiyat ve ücretlerin talebe karşı esnek olmadığını bu sebeple de kısa dönemde talep enflasyonunun mevcut olmayacağını kabul eder.
- c) Uzun dönemde ise, talep fazlasının mark-up oranını yükselteceğini ve, maliyetlerde hiç bir değişiklik olmasa bile, gittikçe hızlanan bir enflasyona yol açacağını ileri sürer. Çünkü, ekonominin ham maddelerle ilgili ziraat sektörü veya diğer bir sektörde serbest rekabet şartlarının mevcudiyeti dolayısıyla talep artışına bağlı olarak artan ara malı fiyatı mark-up ameliyesiyle nihai mal fiyatlarının artışına yol açacaktır.

Buna bağlı olarak Ackley'in enflasyon modeli aynı zamanda bir «Maliyet - Talep» enflasyonu modeli de ortaya çıkarmaktadır.

2. Çelişkili Model.

Tam istihdam ile fiyat istikrarının birlikte sağlanması mümkün değildir. Ekonomi tam istihdama yaklaştıkça fiyat seviyesinin artmaya başlaması, veya fiyat seviyesinin istikrarda tutulması halinde istihdam seviyesinin düşük tutulması zorunluluğu tam istihdam ile fiyat istikrarının birbirine zıt bir gelişme gösterdiğini ifade etmektedir.

Tam istihdama emek yönünden yaklaşıldığı zaman, üretimde kullanılan bazı ham madde ve yarı mamüllerin aynı ölçüde artırılmaması bunların fiyatlarının yükselmesine yol açmakta ve bu da pek tabii fiyatlara intikal etmektedir. Buna göre para otoritesi iki alternatiften birini seçme durumunda bulunan bir monopoliste benzenmektedir. Ya fiyat istikrarını tesbit eder istihdam seviyesinin teşekkülünü piyasa mekanizmasına bırakır, veya istihdam seviyesini tesbit eder fiyatlar genel seviyesinin teşekkülünü piyasaya bırakır.

IV. Enflasyonun Hızı, Müddeti ve Yaygınlığı.

İlk enflasyon şokunu takiben ortaya çıkan enflasyonun hızı ekonomideki gelir ve harcama gruplarının bu şoka göstermiş oldukları

rı reaksiyona bağlıdır. Eğer bu reaksiyon önemsiz veya pek şiddetli değilse enflasyon ağır bir tempo ile seyredecek ve kısa ömürlü olacaktır. Eğer reaksiyonlar ve reaksiyona karşı reaksiyonlar devamlı, çok sayıda, hızlı ve şiddetli ise enflasyon patlayıcı, şiddetli ve sürekli olacaktır. Buna göre, ortaya çıkacak enflasyonun özellikleri aşağıdaki faktörlere bağlı olacak ve bu faktörlerin nisbi önemi de işçi sendikalarının kuvvetine, hükümetin tam istihdam politikası takip edip etmediğine, hayat şartlarının yükselmesi konusunda halkın gösterdiği hassasiyete, fiatların ilcride göstereceği gelişmeye ve ilah. göre değişecektir.

A. Harcamalar Üzerine Etki Eden Faktörler.

Yükselen ücret ve fiatların makro açıdan ele alındığında iki yönlü özelliği vardır. Yükselen fiatlar alıcılar yönünden bir masraf satıcılar yönünden de bir gelir teşkil eder. Diğer taraftan, yükselen ücretler üreticiler yönünden bir masraf, emek sahipleri yönünden ise bir gelir teşkil eder. Bu sebeple yükselen fiatlar zorunlu olarak mal arzındaki artışı veya talep edilen miktardaki azalmayı gerektirmez. Buna bağlı olarak ta enflasyon teorik olarak sonsuz ölçüde devam edebilir. Bununla beraber, yükselen fiatlar ve nominal gelir çeşitli yollarla reel harcama seviyesini azaltıcı bir rol oynadığından enflasyonist baskı devamlı olmayabilir. Fiat ve nominal gelir artışı neticesi reel harcama seviyesini azaltan faktörler şunlardır.

1. Harcamada bulunan grupların (tüketici, işletmeler ve devlet) «Parasal Aldanım»ın etkisi altında bulunmaları halinde, harcamalar reel yönden değil de nominal yönden tesbit edileceğinden, reel açıdan talep, fiat yükselişlerine paralel olarak azalacaktır.

2. Yükselen fiatların devlet gelirlerindeki olumsuz tesirini gidermek için hükümetin para arzını artırmaktan ziyade vergileri artırma yolunu seçmiş olması.

3. Enflasyon; borç verenler, emekliler ve gelirleri nominal olarak tesbit edilmiş gruplardan, borç alanlar, müteşebbisler ve diğer benzeri gruplara doğru gelir kaymasına yol açan bir «gelir dağılımı» tesiri yapar. Saf bir talep enflasyonu hainde, ücret kazancı sahip-

lerinden kâr kazancı sahiplerine doğru bir gelir kayması olabilecektir. Maliyet enflasyonu halinde ise, gelir dağılımı işverenler aleyhine ve işçiler yararına olacaktır. Bu grupların marjinal tüketim meyilleri farklı olduğuna göre enflasyon toplam tüketim meylini değiştirecektir. İlk iki durumda reel talebin bir miktar düşmesi, maliyet enflasyonu halinde ise reel talebin azalmaktan çok bir artış göstermesi mümkündür.

4. Ekonomide gelir ve kâr üzerine konmuş olan vergilerin artan oranlılık derecesine göre enflasyon, vergilerin gelir içindeki payını yükselteceğinden özel tüketim harcamalarını azaltacaktır. Eğer artan vergi gelirleri devlet harcamaları için kullanılmazsa enflasyon aynı zamanda kamu harcamalarını da kısımış olacaktır.

5. Eğer fiatlardaki artış oranı para arzındaki artış oranından daha yüksek ise ortaya çıkan reel balans tesiri yüksek fiyat seviyelerinde tüketicilerin reel harcamalarını azaltır. Diğer taraftan, işletmelerin likit varlıklarının reel kıymeti fiyat yükselişlerine paralel olarak azalacağından, enflasyon bir ölçüde yatırımları kısıtlayıcı bir rol oynayacaktır. Çünkü yatırım seviyesini artırmak veya hiç olmazsa eski seviyesinde tutabilmek için işletmelerin likit kıymetlerindeki kaybı borçlanma yolu ile yerine koymaları gerekir. Bu sebeple kredi elde etme olanaklarının kısıtlı olması durumunda yatırımlarda da muhtemelen bir düşme olacaktır. Bununla beraber enflasyon, üretilen mal fiyatlarının da devamlı olarak bir artış göstermesi sebebiyle, işletmelerin kârlılık durumunu olumlu şekilde etkileyeceğinden bir taraftan yatırımları kısıtlarken diğer taraftan da teşvik etmektedir. Bu yüzden, enflasyona bağlı olarak özel sektör yatırımlarındaki değişme yukarıdaki iki zıt tesirin net hasılasına bağlı olacaktır.

6. Ücret yükselmelerinin bir neticesi olan maliyet enflasyonunda, ücretler kârdaki azalma pahasına yükseleceğinden kısa dönemde yatırımlar azalabilir. Uzun dönemde ise emek tasarrufu sağlıyan üretim tekniklerinin kullanılmasına yol açar.

7. Diğer ülkelere kıyasla enflasyonun daha hızlı olduğu bir ülkede ihracat azalacağından ve ithalat ta artacağından, enflasyon ülke içinde mal mevcudunu artırırken yurt içinde üretilen mallara karşı talebi de azaltıcı bir rol oynar.

Kısaca : Yükselen fiyatlar ve nominal gelir bir çok hallerde reel talebi azaltıcı ve bazı durumlarda da reel talebi artırıcı bir etki yaratır. Eğer birinci durum ağır basarsa enflasyonist baskı azalacak, ve eğer reel talepteki azalma enflasyona yol açan ilk şokun kıymetine eşitse enflasyon duracaktır.

B. Gelir Talebi Üzerindeki Etkiler.

İşsizlik seviyesi ve işsizlik seviyesindeki değişimler çeşitli gelir gruplarının gelir artırmak güçlerini etkileyecektir. Buna göre, talep enflasyonunda işsizlik seviyesi azalacak, kâr seviyesi de artacaktır. Maliyet enflasyonunda ise, işsizlik seviyesi muhtemelen yükselecek, ve buna bağlı olarak ücret artışı talepler zayıflıyarak enflasyonist baskının azalması yönünde bir gelişme olacaktır.

C. Enflasyon ve Zaman Gecikmeleri.

Zaman gecikmeleri enflasyon sürecinin karakterini büyük ölçüde etkiler. Konumuz yönünden en önemli zaman gecikmesi ücretlerle ilgilidir. İşçi sendikalarının ancak çok nadir hallerde bir yıl içinde birden fazla toplu sözleşmeye girmiş olmaları ve sözleşme ile ilgi ön tartışmaların icabında aylarca sürmesi önemli bir zaman gecikmesini teşkil eder. Diğer taraftan, fiyat yükselişlerinin işçilerin geçimlerine etkisi en aşağı birkaç ay alır. Ücret yönünden zaman gecikmesi; organize olmamış işçiler, devlet hizmetinde çalışan memur ve ücretliler, öğretmenler ve emekliler yönünden daha uzundur. Bu sayılan «pasif» grupların bir toplum içindeki nisbi önemi ne kadar yüksek olursa fiyat yükselmeleri de o ölçüde ağır olacaktır.

Ücretlerin maliyetlere göre tesbit edildiği endüstri dallarında maliyet artışları ile fiyatlar arasındaki zaman gecikmesi, hayat pahalılığındaki artışların ücretlere etkisine kıyasla daha kısadır. Bununla beraber, fiyatların maliyetlere göre tesbit edildiği bir ekonomide, kısa vadede fiyatlar talep fazlasına karşı esnek olmayacağından talep artışı ile fiyat yükselişi arasında önemli ölçüde bir zaman gecikmesi mevcut olacaktır.

D. Belli Şartlar Altında Otomatik Ücret Yükselişi.

Belli şartlar altında ücretlerin otomatik olarak yükseltildiği bir ekonomide talep artışı karşısında otomatik olarak artan ücret oranı, otomatik ücret artışı mekanizmasının olmaması halinde normal olarak artacak ücret artış oranından daha düşük seviyede ise enflasyon daha çok bir talep enflasyonudur. Eğer ücretler bir talep artışı olmamasına ve hatta bir talep düşmesine rağmen artmışsa enflasyon daha çok bir maliyet enflasyonu görünümündedir.

Her hangi bir devrede otomatik ücret yükselişlerinin etkisi, bu yükselişlerin sıklığına ve otomatik ücret yükselişlerinin kapsamına giren işçi miktarına göre değişir. Eğer otomatik ücret artışları bütün işçileri kapsıyorsa ve ücret değişimleri derhal uygulanıyorsa zaman gecikmesi bahis konusu olmayacağından zaman gecikmesinin sağladığı istikrar tesiri de çalışmayacaktır. Bununla beraber otomatik ücret yükselişleri genel olarak dörtte bir yıllık veya yıllık olduğu veya ücret yükselişleri fiyat artışlarını yüzde yüz kapsamadığı için zaman gecikmesi ve bunun hasıl ettiği istikrar tesiri yine de belli bir ölçüde mevcut olacaktır.

E. Tüketici Tahminleri.

Gayet iyi bilinmektedirki, ileride ekonomik olayların göstereceği gelişme ve değişme ile ilgili ferdi tahminler enflasyonist oluşumun hızlanışında önemli bir rol oynar.

Fiat yükselişleri hakkındaki tahminler fertlerin harcamalarını zaman yönünden değiştirmelerine yol açabilir. Michigan Survey Research Center» tarafından yapılmış bir çalışmaya göre fiyat tahminleri ve harcamalar arasında aşağıdaki neticeler elde edilmiştir.

1. Geçmiş devrelerdeki fiyat değişmelerini değerlendirmek fertten ferde önemli ölçüde değişmektedir. Fiyatların çok yavaş yükseldiği devrelerde fertlerin çoğu fiyatların yükselmekte olduğunu bile farkına varmamaktadırlar. Bununla beraber, eğer fiyat yükselişleri devamlı ise bir çok fertler fiyatların yükselmekte olduğuna dikkat etmektedirler.

2. Fiyatların artmış olduğunun anlaşılması her zaman fiyatların ileride de artacağı kanaatını uyandırmamaktadır.

3. Fiatların yükselmesine ve fiat artışlarının ileride de devam edeceğinin kestirilmesine rağmen fertler harcamalarını her zaman artırmamaktadırlar.

4. Fiatların ileride yükseleceği veya yükselmeye devam edeceği hakkındaki tahminlere dayanarak yapılan harcama artışları fiat seviyesini bir defaya mahsus olarak artırabilmekte fakat fiatların devamlı yükselişine yol açmamaktadır. Ancak fiat tahminlerinin elâstik olması halinde harcamalar ve fiatlar her seferinde daha yüksek olacak ve bu durum fiat tahminlerinin her defasında yeniden gözden geçirilmesine yol açacaktır. Bu ise, karşılığında, harcamaların ve fiatların daha da yükselmesine yol açarak hyperenflasyona sebep olabilecektir. Fakat bu tatbikatta normal olarak karşılaşılan bir durum değildir. Hyper - enflasyonla ilgili yapılan çalışmaların neticesi şunu göstermektedir ki, hyper - enflasyon hükümetin yükselen fiatlar karşısında reel gelirini devam ettirebilmesi için devamlı olarak para arzını artırmasından ileri gelmektedir.

V. Enflasyonun Gelir ve Servet dağılımı Üzerine Etkisi

Mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, nominal ve reel kıymetlerin fiatlarının ve alacak ve borçların ayrı ayrı fiat değişmelerine karşı aynı ölçüde esnek olmayışı ve genel enflasyonist baskıya karşı eşit ölçüde bir etkilenme veya reaksiyon göstermemeleri sebebiyle enflasyon gelir ve servet dağılımını etkiler.

Bazı malların fiatları enflasyon ölçüsünde yükselirken diğer bir takım malların fiatları daha düşük bir nisbette yükselir. Hatta bazı nakdi alacak ve borçların kıymeti hiç değişmez. Örneğin : Dayanıklı malların fiatları gıda maddelerine kıyasla daha fazla, kamu sektöründe çalışan memur ve ücretlilerin ücretleri de özel sektörde çalışanlara nisbetle daha gecikmeli bir şekilde artar. Bu sebeple, enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki tesirini tam olarak tesbit edebilmek için çeşitli ekonomik ünitelerin enflasyon karşısındaki hassasiyetlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir ki bu oldukça zor bir iştir. Diğer taraftan, enflasyonun malların nisbi fiatları üzerindeki tesirini arz ve talep değişmelerine bağlı olan değişikliklerden ayırt etmek zor olacaktır.

Enflasyonun iktisadi karar alma üniteleri üzerindeki etkisini

tayin eden iki önemli faktör vardır, bunlar: fertlerin enflasyonist gelişmeyi görebilme kabiliyetleri ile davranışlarını değişen ekonomik şartlara uydurabilmede gösterdikleri esnekliktir. Eğer her fert enflasyonu aynı ölçüde kestirebilseydi ve kendini aynı ölçüde enflasyonist gelişmeye uydurabilseydi enflasyonun gelir dağılımı üzerinde her hangi bir etkisi olmazdı.

A. Enflasyonun Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Enflasyonun gelir dağılımı tesiri üzerinde uzun zamandır kabul edilen ve ancak son zamanlarda ciddi bir analizi yapılmış olan bir-biriyle ilgili iki teori vardır. Birinci teoriye göre, nominal ücret yükselişleri fiyat yükselişlerini takibeder, buna bağlı olarakta reel ücretler düşerken reel kâr haddi yükselir. İkinci teoriye göre, enflasyondan kazançlı çıkan müteşebbise sınıftır.

Çeşitli çalışmalarda enflasyon boyunca reel ücretlerin düştüğü neticesine varılmıştır. Fakat diğer bir grup çalışmalara göre reel ücretlerin böyle bir düşme gösterdiği kabul edilmemiş ve birincci grup çalışmalarda metod hatası yapıldığı ileri sürülmüştür.

B. Enflasyonun Servet Dağılımı Üzerine Etkisi

Enflasyondan müteşebbis sınıfın kazançlı çıktığını ileri süren teori iki varsayıma dayanmaktadır. Birinci varsayım, ücret artışlarının fiyat artışlarını bir gecikme ile takibettiği, ikinci varsayım da müteşebbislerin genellikle borçlu durumda oldukları ve borçlarını paranın satın alma gücünün azaldığı enflasyonist devrelerde ödedikleridir. Her iki hâlde de müteşebbislerin kârları artmaktadır.